

Қазақстан Республикасының екінші деңгейлі банктерінің қазіргі кездегі жағдайы мен мәселелері

Б.К. Қазбеков, А.М. Рахимов

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

Түйін. Қазіргі таңда барлық қаржылық реформалар жөнге келтіріліп, нормативтік база бүтіндей күйге енгенімен, әлі де көптеген жаңарулар мен тиімділікті қажет етеді. Мұндай тиімділіктерді іске асыру үшін Қазақстанның Ұлттық Банкінің атқаратын іс-шаралары жетерлік. Егер де қамтылған мәселелер дер кезінде шешілген жағдайда Қазақстанда банк саласының үстемі артып, өрлейтініне сеніміміз мол.

Қазіргі таңда Қазақстан нарығында екінші деңгейлі 38 банк өз қызметін жүзеге асыруда, жалпы еліміз егемендігін алмас бұрын яғни 1990-жылдардың басында 230 банк еліміздің территориясында қызмет еткені белгілі. Бірақта бұл еліміз үшін кешегі күн деп білеміз.

Ал бүгінгі күні Қазақстанда нарықтық қатынастар жүйесі дамыған және банк негізгі болмаса да, ең маңызды құрылымдардың бірі болып саналады.

Егер бұрын банк ісі мейлінше төмен деңгейде болса, қазір бұл – едәуір қарқынмен дамып келе

жатқан салалардың бірі.

Бүгінгі күні Қазақстанның банк жүйесі ТМД елдерінің ішінде алдыңғы қатарда орын алатын халықаралық дейгейде танылып отырған банктік жүйе болып табылады. Экономикалық өсу банк жүйесінің тұрақтылығына оң әсерін тигізуде. Екінші деңгейдегі банктердің активтері күн санап өсіп отыр. Соңғы мәліметтерді қарастыратын болсақ, төменгі кестеден біз қазіргі кездегі Қазақстандағы он алға шыққан коммерциялық банктердің активтерімен жеке капиталының нақты соммасын көре аламыз:

1-кесте

Алдыңғы ондықтағы коммерциялық банктердің активтері мен жеке капиталының көлемі

№	Банктер атауы	Активтер көлемі	Жеке капиталы
1	"КАЗКОММЕРЦБАНК" АҚ	2 497 869 265	437 264 200
2	" Қазақстанның Халық Банкі" АҚ	2 263 425 756	294 072 724
3	"БТА Банкі" АҚ	1 560 611 283	- 300 099 244
4	"Банк Центр Кредит" АҚ	1 103 719 009	83 625 182
5	"АТФ Банк" АҚ	947 525 498	63 021 189
6	"Альянс Банк" АҚ	534 233 311	10 853 648
7	ДБ АҚ "Сбербанк"	561 734 215	51 747 625
8	"Цеснабанк" АҚ	446 807 253	37 117 619
9	"KASPI BANK" АҚ	427 513 489	48 355 614
10	"Еуразиялық Банкі" АҚ	387 652 314	32 777 617
	Барлығы	10731091393	1358934662

*[1] әдебиет негізінде

Бұл кестеден көріп отырғанымыздай еліміздің банктерінің көшбасшысын актив көлемі мен жеке капитал көлемі бойынша Казкоммерцбанкі бастап отыр, екінші орында Қазақстанның Халық банкі, үшінші орында БТА банкі, төртінші орынға Центр Кредит Банкі жайғасса, ал бесінші орынды АТФ банкі иеленгенін көреміз.

Қазіргі банктер клиенттерге қызметтердің кең, ауқымды, тиісті жолдарын ұсынып, банкте несиелік операцияларды да жаңа технологияларды да

қолданып, қызмет көрсетудің жоғарғы деңгейімен қамтамасыз етіп отыр. Дегенмен де біздегі банктік жүйедегі қолданатын технологиялар, дамыған елдердің қолданатын технологияларының кешегі күні десекте болады, өйткені дамыған елдердегі қазіргі кездегі қолданып жүрген технологиялары әлде қайда алға жылжып кеткені белгілі. Сол себептіде инновацияны ендіруді жалғастыра беру біздің банктер үшін маңызды болып табылады.

Банктердің ең басты қызметі – несиелік опера-

циялар болып табылады. Ол кәсіпорындардың, ұйымдардың және кәсіпкерлік фирмалардың тұтынушылық және инвестициялық мақсаттары үшін іске асырылады. Банктер өздерінің несиелік операцияларын қаншалықты тиімді жүзеге асырса, соншалықты клиенттердің экономикалық жағдайына әсерін тигізеді. Себебі банктік қарыз, жаңа кәсіпорындардың пайда болуына, жұмыс орындарының санының өсуіне мүмкіндік туғызады және олардың экономикалық өмір икемділігін қамтамасыз етеді. Соның ішінде әсіресе жеке және заңды тұлғалардың, яғни кәсіпорындардың экономикалық тәуекелділігін басшылыққа ала алады.

Қазақстан Республикасының президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев өз жолдауларында айта кеткен маңызды шаруалардың бірі, еліміздегі шағын және орта бизнесті дамыту, сол арқылы ел экономикасын көтерудің тиімділігін атап өткен болатын, сол себептіде шағын және орта бизнесті дамыту мақсатында еліміздің коммерциялық банктерінің қаржыландыру жағынан алатын орны зор. Сол себептіде еліміздегі банктің жүйенің дамуы тікелей елдегі көптеген шаруалықтар мен бизнестердің дамуының кепілі болып табылады. Банктердің дамуы мен тауар өндірісі айналысы тарихи жағынан алғанда қатар жүріп отырады

және бір-бірімен тығыз байланысты болады. Бұл кезде банктер ақшалай есеп айырысуларды жүргізе отырып, шаруашылықты несиелей отырып, капиталдардың қайта бөлінуінде делдал бола отырып өндірістің жалпы тиімділігін арттырады, қоғамдық еңбек өнімділігінің өсуіне жағдай жасайды. Коммерциялық банктер өздерінің табыстық базасын кеңейтіп, рентабельділігі мен бәсекелестілігін көтеру үшін клиенттеріне операциялар мен қызметтердің кең көлемін көрсетуге тырысады. Халыққа дәстүрлі активтік операцияларды (несиелік, есеп-айырысу қассасы, валюталық және тағы басқаларын) көрсетумен қатар, қызметтерді, клиенттердің тапсырысы бойынша маркетингтік зерттеулерді, лизингтік және тағы да басқа операцияларды көрсетуде.

Бір өкініштісі банктеріміз несие беру барысында клиенттердің төлем қабілеттігі мен несиелік қабілеттігіне аса мән бермейтіндігінде. Шын мәнісінде кейбір банктеріміз клиенттің табысының расталуын қажет етпейді. Оған клиент тарту маңызды болып отыр. Соның салдарынан соңғы кездері банктеріміздің несиелік портфелінің сапасы төмендегені де жасырын емес. Төлем қабілеттіліктің төмендеген деңгейін, сонымен қатар оның қаншалықты өскенін біз нақты көрсетілген сандар түрінде келесі кестеден көруімізге болады:

2-кесте

Банк секторының активтері мен шартты міндеттемелері сапасының динамикасы

Көрсеткіштің атауы/ күні	1.01.11		1.02.11	
	негізгі борыш сомасы, млрд. теңге	жиынтығына %-бен	негізгі борыш сомасы, млрд. теңге	жиынтығына %-бен
Барлық активтер мен шартты міндеттемелер	13 857,2	100,0	13 878,0	100,0
Стандартты	6 695,6	48,3	6 636,6	47,8
Күмәнді	5 035,9	36,3	5 077,4	36,6
1-санатты күмәнді	1 706,1	12,3	1 539,7	11,1
2-санатты күмәнді	582,2	4,2	641,4	4,6
3-санатты күмәнді	985,0	7,1	1 107,9	8,0
4-санатты күмәнді	493,9	3,6	524,5	3,8
5-санатты күмәнді	1 268,7	9,2	1 263,9	9,1
Үмітсіз	2 125,7	15,3	2 164,0	15,6

*[2] әдебиет негізінде

Бұл кестеден салыстырмалы түрде 2011 жылдың қаңтар айымен ақпан айларындағы Банк секторының активтері мен шартты міндеттемелерінің сапасының динамикасын көре аламыз, яғни осы кестеде көрсетілгендей бірінші айда стандартты міндеттемелердің екінші айда төмендегені байқалады, ал керісінше күмәнді міндеттемелердің жоғарлағаны байқалып, сол сияқты екінші, үшінші және төртінші санатты күмәнді несиелердің де бірінші айға қарағанда ақпан айында артқаны байқалса, бірінші санатты күмәнді және бесінші санатты күмәнді несиелердің төмендегенін

байқаймыз. Яғни бұдан шығатын қорытынды біздің екінші деңгейлі банктеріміздің қарыз алушының несиені алу кезіндегі тәуекелін дұрыс есептемеу, сондай-ақ төлем қабілеттілікті есептеудің әдістерінің әлі де төмендігін көрсетеді. Бұл банктер үшін үлкен бір мәселе болып табылады.

Коммерциялық банктер белгілі бір мемлекетте құрылмастан бұрын ол өзінің коммерциялық банк деп танылу кезінде, яғни банктік қызметті жүзеге асыру үшін лицензия алу барысында ол сол мемлекеттің Ұлттық экономикасын дамыту, халықтың әлеуметтік жағдайын жақсарту мақсатында

құрылуы тиіс. Бірақта біздің коммерциялық банктер бұл жағдайды ескермей жүргені қазіргі кезде байқалуда. Бұл Қазақстанымыздың Ұлттық банкінің тарапынан да жөнді қадағаланбай жатқанының себебі деп білеміз. Коммерциялық банктеріміздің бір ғана қолма-қол ақшасыз есеп айырысу кезіндегі халықтың қаржылық қадағалау комитетіне түсірген шағымдарын қарастыратын болсақ, 2011 жылғы мәлімет бойынша қолма-қол ақшасыз есеп айырысу кезіндегі шағымдар саны 2500-ды құраған екен, яғни, ол шағымдардың 50-ін қарастыру барысында, оның 23-і қолма-қол ақшасыз есеп айырысу барысындағы тарифтердің жоғарылығына қатысты болса, 27-сі төлем карталарын пайдалану бойынша орын алған проблемаларды қамтып отыр. Яғни, шағымданушылар банкоматтардан ақшаның дұрыс берілмеуі, ақшаларды заңсыз ұстау, банктік шоттардағы ақшаның жоғалуы, комиссиялық ұстап қалулардың жоғары болуы, әсіресе жалақы беру қызметтеріне қатысты

бәсекелестіктің болуына қарамастан, тарифтердің жоғары деңгейі сақталуы секілді проблемаларды алдыға тартқан. Бұл жағдай да тек қана қолма-қол ақшасыз есеп айырысу кезіндегі орын алып отырған мәселе ғана қарастырылған, басқасын айтпағанда.

Бұдан шығатын қорытынды банктеріміздің Ұлттық экономиканы соның ішіндегі қарапайым халықтың мүддесінің ескерілмей жатқанының көрінісі деп түсінеміз. Мұндай банк саласындағы келеңсіздіктерді жою үшін мемлекеттің тікелей араласуы міндетті және өз кезегінде Ұлттық банктің де белсене араласып, тиімді жаңалықтарды енгізуі міндетті.

Әдебиеттер

1. www.kazbank.org
2. www.nationalbank.kz
3. www.kazks.kz

Б.К. Казбеков, А.М. Рахимов

Состояние и проблемы банков второго уровня Республики Казахстан

В настоящее время финансовый сектор находится на таком уровне, когда основные реформы уже проведены законодательно, нормативная база в целом построена. Задачи, которые ставились в начале процесса реформирования, уже выполнены. В связи с полной передачей Национальному банку Казахстана функций по регулированию всего финансового рынка встала задача комплексного определения путей развития финансового сектора.

B.K. Kazbekov, A.M. Rakhimov

State and problems of second-tier banks of Kazakhstan

Currently, the financial sector is at a level where major reforms have been conducted by law, the regulatory framework as a whole is constructed. The tasks that were set at the beginning of the reform process has been completed. Due to the complete transfer of the National Bank of Kazakhstan on regulation of the functions of the financial market faced the task of identifying ways of integrated financial sector development.